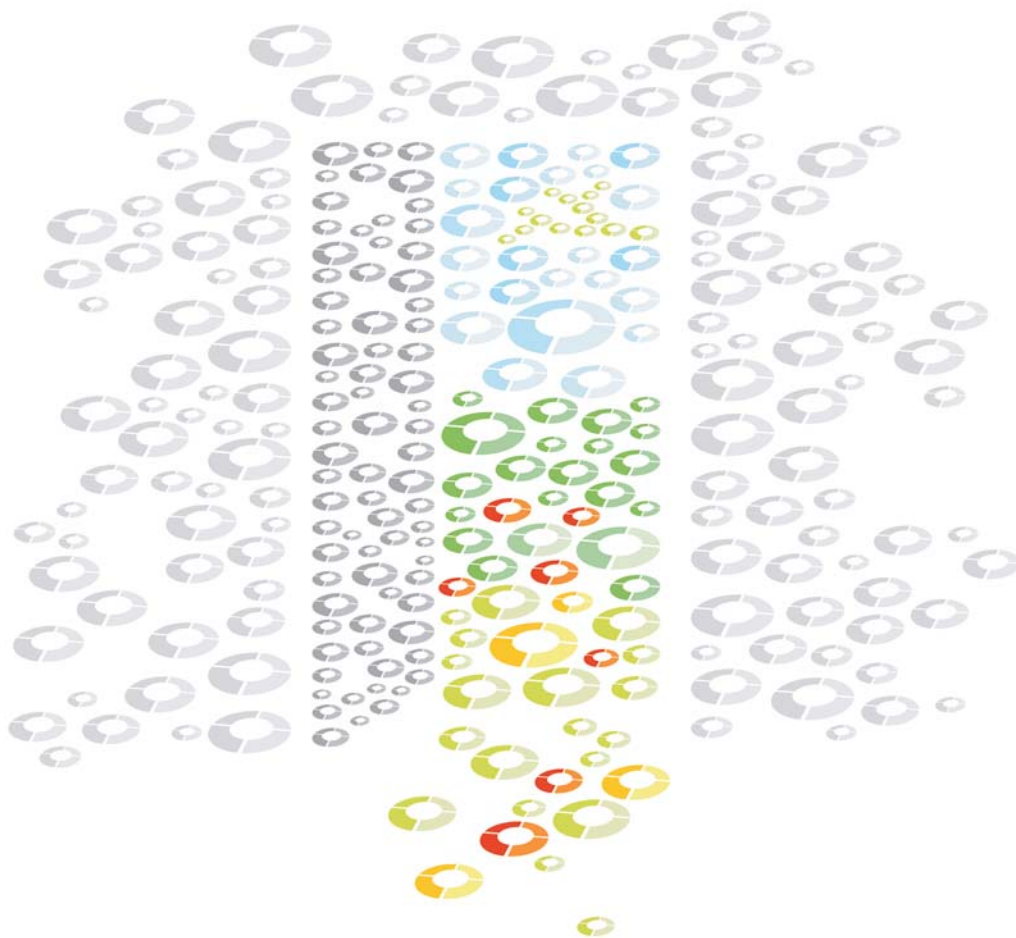

LANDDISTRIKTER I DANMARK - I NYE TIDER

CENTER FOR FORSKNING OG UDVIKLING I LANDDISTRIKTER

FORORD

Med debatbogen ”Landdistrikter i Danmark - i nye tider” håber vi fra Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter (CFUL) at kunne give et bidrag til en nødvendig debat om landdistrikternes udvikling.

Det gør vi, fordi vi på den ene side oplever en stor interesse for landdistrikternes udvikling og på den anden side en ligeså stor rådvildhed overfor, hvad de er, og hvad der kan eller bør ske med dem. Der er i dag ingen, der sidder med det endelige facit eller har fået som sin særlige opgave at gøre noget.

Sådan er situationen lige nu, hvor landdistrikternes udvikling synes mere problematisk end i mange år, men hvor der også er mange muligheder for virkelig udvikling inden for rækkevidde - hvis nogen altså griber dem.

Vi foregøgler ikke med denne bog at komme rundt om det hele eller have svar på alle spørgsmål. Selv er vi nye i felten.

Vi har taget hul på nogle af de relevante emner og er kommet dertil, hvor vi gerne vil fremvise nogle af resultaterne af den indsats.

I CFUL beskæftiger vi os ikke med landdistrikterne ud fra en ren akademisk interesse, men fordi vi tror på, at landdistrikterne rummer udviklingsmuligheder til gavn for os alle.

Debatbogen er skrevet til alle, dvs. at den gerne skulle kunne læses og bruges med udbytte også af en læser, som ikke er inde i stoffet i forvejen.

Den er udgivet med støtte fra Tuborgfondet, som hermed takkes for et godt samarbejde.

Hanne W. Tanvig
Centerleder

LANDDISTRIKTER OG DET SKÆVE DANMARK

Af Hanne W. Tanvig, centerleder

Set fra Københavns centrum er et landdistrikt stort set det samme som hele Danmark minus de største byer, og som regel én grå masse. Sidder man i den mindste kommune i landet, er landdistriktet den tyndest befolkede del af kommunen. Hvis man spørger en landmand, er det selvfølgelig hans jord og lidt irriterende, at andre blander sig i det. Hvis man spørger en almindelig dansker, er det ikke noget, hun har tænkt på; men noget hun bare oplever. Og hvis man slår op i Danmarks Statistik, er landdistrikterne den del af landet, der ligger uden for byer med 200 indbyggere og derover. De bebos af 15% af den danske befolkning, og det er altså mindst den del af Danmark, denne bog handler om.

Hvad man forstår som et landdistrikt bestemmer hvilke problemstillinger og udviklingsmuligheder, der er relevante. I CFUL forstår vi et landdistrikt som et område, der er præget af beliggenheden uden for større byer, hvor naturen og landbrugssamfundet fortsat sætter spor, og hvor der er en særlig identitet. Men det er også et

område, hvor det moderne samfund sætter dybe spor. Landdistrikterne og deres udvikling er bestemt af, hvordan samspillet er mellem det store samfunds udvikling og de særlige lokale forhold på stedet.

Landdistrikter i et A- og B-Danmark

Det er velkendt, at landbruget ikke beskæftiger ret mange og at strukturudviklingen forventes at fortsætte. Måske er det knap så velkendt, at der bor så mange mennesker og at der er så mange arbejdspladser i landdistrikterne uden for landbruget, som tilfældet er. Men de er kraftigt påvirket af en brydning, som spiller ind overalt i vores samfund.

I disse år sker væksten især inden for de typer af erhverv, som efterspørger viden. Derfor udvikles de nye erhverv og arbejdspladser i og omkring de største byer, for det er dér, adgangen til viden især findes. Vi kan i dag tegne et Danmarkskort, hvor vi med en radius på daglig køreafstand fra og til de største byers centrum finder et A-

Danmark. Her bor masser af folk, også i landdistrikterne, og der er tilmed mange folk, som er flyttet ud på landet, bl.a. fordi huspriserne er lavere, og fordi der er plads til børn. I dette A-Danmark finder der en positiv udvikling sted, hvis vi ser på befolkningstal og kommunernes økonomi. Landdistrikterne i disse områder får karakter af forstæder til de store byer, idet langt den største del af den erhvervsaktive befolkning er pendlere og kun er til stede uden for arbejdstid.

For få år siden var Vækstdanmark den del af Danmark, der blev tilsmilet af industriens decentrale udvikling. I den periode, hvor der også blev etableret mange kommunale arbejdspladser decentralt, forsvandt begrebet udkantsområder næsten. For hver afkrog i landet mærkede den decentrale udviklingsbølge. Men nu er den industrielle bølge på retur, de offentlige arbejdspladser bliver centraliserede og mottoet "Det skæve Danmark" er ved at være berettiget. B-Danmark får ikke længere tilført en masse nye arbejdspladser og afstandene er for lange til, at folk kan bo her og samtidig arbejde i A-Danmark. Derfor flytter de stærkeste væk, serviceniveauet falder og den negative skrue kører. I B-Danmark giver det i øvrigt heller ikke mening at skelne mellem land og by, hvad udvikling i befolkning og erhverv angår. For det er galt begge steder.

Disse tendenser sætter grænser for, hvad der kan ske af udvikling i landdistrikterne. Men udviklingen er menneskeskabt og et spørgsmål om politik. I hvert tilfælde er vi i CFUL af den overbevisning, at der kan gøres noget, både for at afbøde udviklingens værste virkninger og måske endda også indfri de samfundsøkonomiske potentialer, der stadig findes i landdistrikterne.

Mønstre kan brydes

Hvad enten man ønsker at bremse forstadsudviklingen, fx for at sikre lokalsamfundet et mere selvstændigt præg, eller fordi afviklingen skal vendes til udvikling i udkantsområderne, må man opruste sig lokalt. Og det kan nytte.

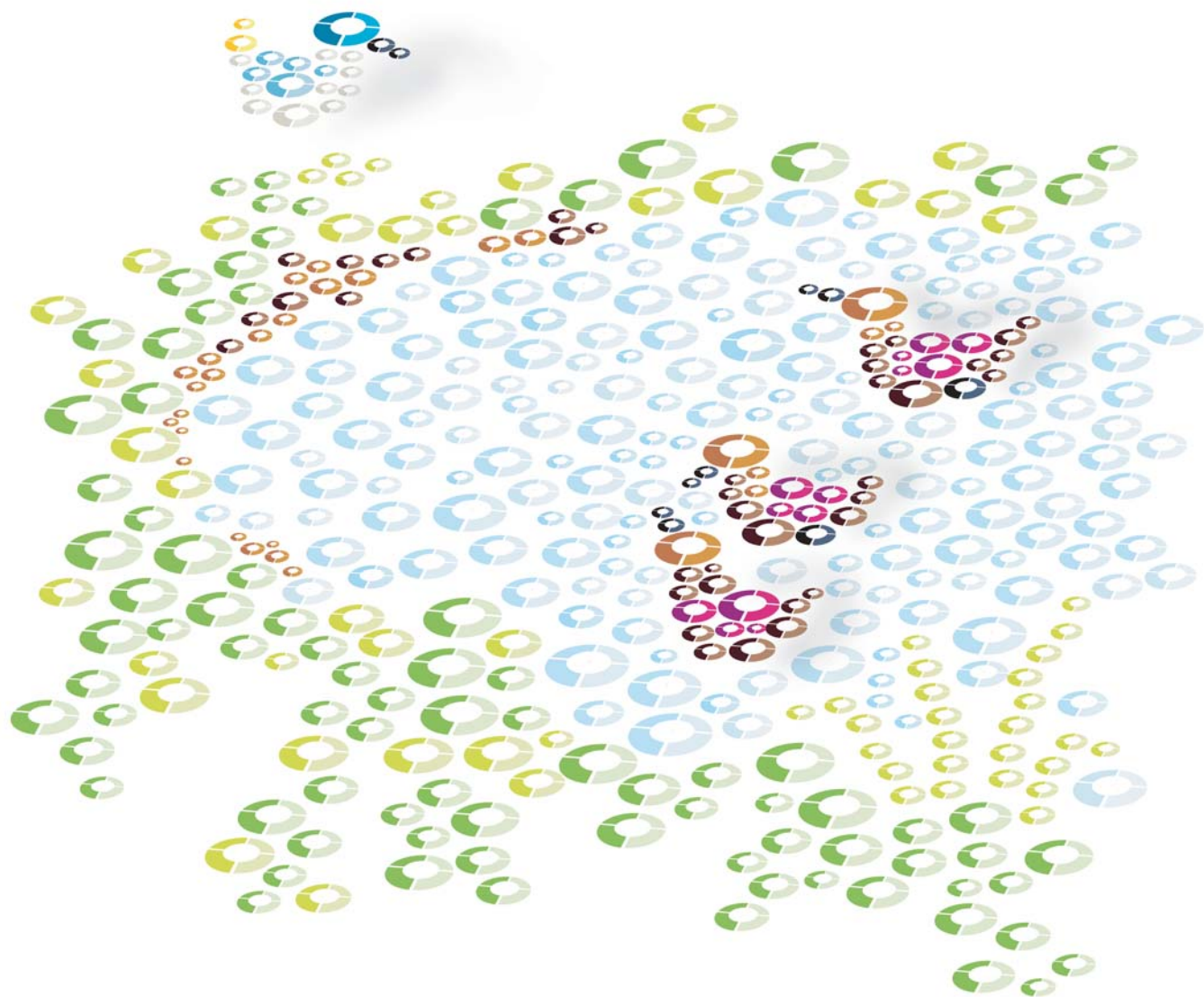
Næring til optimisme får man ved at studere, hvad der grundlæggende skaber vækst i lokalområder. Det er ikke, som de fleste tror, et spørgsmål om planlægning eller at en usynlig hånd bare har maget det sådan. Det sker, når lokalsamfundets beboere og erhvervsliv er i stand til at se og fange nye muligheder for økonomisk udvikling i deres område.

Den nye teknologi og verdensmarkedet har skabt et nyt univers for os alle at arbejde i. Det er ikke nemt; men der er håb for de mange kræfter ude omkring.

Forudsætningen er, at der findes folk med visioner og vilje til at gøre noget. Det er afgørende, at områderne fortsat er attraktive at bo i, og at man i fællesskab vil noget mere og signalerer det. Men det handler også om at få ideer til og viden om nye erhvervsaktiviteter, hvor ikke mindst samarbejde både indadtil og udadtil med relevante aktører er centralt. Mange af mulighederne hænger selvfølgelig sammen

med, hvad statens, amternes og kommunernes politik lægger op til. Men uden lokalsamfundenes egen indsats bliver det tydeligere og tydeligere, at der ikke er meget andet end festtaler og lejlighedsvis moralsk opbakning at hente herfra.

I det følgende vil en række af indlæggene uddybe dette og vise eksempler på udviklingsveje.

FORENINGSLIVET ER STÆRKT OG ENGAGERET

- men hvor langt vil det gå i udviklingen af lokalsamfundet?

Af Marianne Bay Nielsen, forsknings- og udviklingsmedarbejder

For et lokalsamfund på landet er et blomstrende foreningsliv vigtigt, og ofte beskrives foreningslivet som det kit, der holder samfundet sammen. CFUL's undersøgelse af en vestjysk landkommune – Helle Kommune – viser, at foreningslivet har stor betydning for, at lokalsamfundet som bosted fungerer og har det godt. Der er ingen tvivl om, at foreningslivet er stærkt og aktivt. Det bidrager til, at lokalsamfundet holdes i gang. Virkelysten har dog sine begrænsninger, for når det handler om at engagere sig i den lokale erhvervsudvikling, siger foreningslivet fra.

Det til trods for at mange af Danmarks landdistrikter er inde i en negativ udvikling. Affolkning, manglende jobmuligheder, aldrende befolkning og faldende skattegrundlag er den barske virkelighed for visse dele af landet. Skal der ske en udvikling af disse områder, må man fokusere på de ressourcer og potentialer, som de trods alt stadig er i besiddelse af. En sådan ressource er netop foreningslivet. Foreningslivet opstod i kølvandet på andels- og højskole-

bevægelsen. Det var tæt knyttet til landbrugssamfundets kultur og har bidraget til den rivende udvikling, landdistrikterne har oplevet op gennem tiden. Eftersom foreningslivet stadig eksisterer, kan man forestille sig, at det igen kan være med til at skabe udvikling.

Hvad bidrager foreningslivet med?

Undersøgelsen i Helle viser, at foreningslivet tager sig af et utal af opgaver, der for en stor dels vedkommende ville blive savnet, hvis de ikke blev varetaget. Foreningslivet står for fritidsaktiviteter, fællesfester og kulturelle arrangementer i kommunen. Foreningslivet opstiller kandidater til valgene og leverer vand og fjernsynsprogrammer til borgerne. Derudover varetager foreningslivet de forskellige sognes lokale interesser udadtil. En lang række opgaver bliver altså løst gennem det frivillige foreningsarbejde. Hvis det frivillige arbejde ikke fandtes, ville det koste mange skattekrone at yde borgerne den tilsvarende service.

Foreningernes aktiviteter medvirker til at skabe liv i lokalsamfundet og give folk indhold i deres fritidsliv. Foreningerne har altså ikke ny udvikling af lokalområdet som et erklæret mål. Derimod er det med til at opretholde den sociale og kulturelle infrastruktur, som gør det rart at bo i området. Foreningslivets tilstedeværelse er med til at fastholde de nuværende beboere og kan måske endda tiltrække nye.

Enkelte foreninger går dog lidt længere med udviklingen af lokalområdet. Her retter aktiviteterne sig ofte mod den fysiske planlægning gennem involvering i kommune- og lokalplaner. Andre aktiviteter har mere karakter af markedsføring. Man afholder "Åben By" arrangementer, hvor folk inviteres på besøg i lokalområdet, og man laver PR-mapper, som informerer interesserede om lokalområdets foreningsliv og erhvervsliv. I få tilfælde er foreningslivet involveret i udviklingsaktiviteter, hvor resultatet har direkte økonomisk effekt f.eks. gennem af skabelsen af en enkelt arbejdsplads eller ved afvikling af en årlig koncert.

Alligevel grænser for engagementet

Der er ingen tvivl om, at et aktivt foreningsliv indirekte kan sætte skub i en udvikling af lokalsamfundet, men for

foreningerne er det sjældent et erklæret mål med deres arbejde. Muligheden for at foreningslivet for alvor gør en forskel i lokalsamfundet er til stede, men der er mange årsager til, at potentialet ikke udnyttes.

Størstedelen af foreningslivet er slet ikke opmærksom på muligheden for at være en aktiv medspiller i udviklingen af lokalområdet. Information om dette betyder dog ikke, at foreningslivet vil ændre adfærd. Mange foreningsrepræsentanter giver udtryk for, at de ikke ser det som foreningslivets opgave at sikre en lokal udvikling ud over det, man allerede bidrager med.

Denne holdning deles imidlertid ikke af alle. Andre foreningsrepræsentanter siger, at de gerne vil deltage i en udvikling af deres lokalområde, men at det kniber med tiden. Det er ikke lysten til at yde et stykke arbejde, der mangler.

Fælles for foreningslivet er derimod en klar afvisning af at involvere sig i den lokale erhvervsudvikling. Man vil gerne have indflydelse på, hvilken form for erhvervsudvikling der skal ske. Men foreningslivet ser det ikke som en opgave at påtage sig nogle af erhvervslivets opgaver eller at udføre opgaver på erhvervslignende vilkår.

Foreningerne er ikke interesserede i at agere som erhvervslivet. For dem går der en knivskarp grænse mellem foreningsliv og erhvervsliv, som man ikke ønsker at krydse.

Hvis erhvervsudvikling skal på dagsordenen i sådan en landkommune, tyder det altså på, at andre kræfter skal tage fat.

Læs mere: Marianne Bay Nielsen og Annette Aagaard Thuesen, 2002, Foreningslivets betydning i en landkommune – Helle Kommune. Arbejdspapir 2/02. CFUL, Esbjerg.

EN FREMSTRAKT HÅND TIL UDKANTSOMRÅDERNE

Af Arne B. Thomsen, koordinator for LEADER+ Danmark

Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter huser LEADER+ Danmark, det nationale netværkscenter for LEADER+ programmet i Danmark. En af netværkscentrets opgaver er at inddrage de interesserede parter i skabelsen af visioner for landdistrikternes fremtid. Der skal nemlig flere på banen på en ny måde, hvis landdistrikterne skal have en fremtid.

Befolkningen i de udsatte landdistrikter er nødt til at deltage i debatten om deres hjemegns fremtidsmuligheder. Og de skal gøre det sammen med deres naboer og naboers naboer.

Hvorfor nu det? Fordi de samfund, de lever i, er under rask afvikling. Derfor må de lokale se at komme på banen – hellere i dag end i morgen.

LEADER+ programmet handler om at tilskynde de interesserede parter i landdistrikterne til at tage stilling til hvilke potentialer, deres område har på længere sigt.

LEADER+ skal desuden tilskynde til iværksættelse af strategier for en integreret bæredygtig udvikling af høj kvalitet med det formål at afprøve nye former for:

- Udnyttelse af natur- og kulturarven
- Styrkelse af økonomien og skabelse af nye arbejdspladser
- Forbedring af samfundets organisationsevne

Alt dette har til formål at imødegå de udfordringer, der følger af ændringerne i EU's fælles landbrugspolitik. I de kommende år vil der blive overført midler fra den direkte produktionsstøtte til udviklingen af landdistrikter, til det øgede hensyn til miljøproblemer, den øgede integrering indenfor verdensøkonomien og til udbredelse og anvendelse af nye teknologier. Hvis dette skal lykkes, er der brug for, at befolkningen i udkantsområderne kommer langt mere og meget før på banen. Og det er mindst ligeså vigtigt, at de kommer på

banen sammen. At de på tværs af alder, køn, erhverv, politisk tilhørsforhold m.v. sætter sig sammen og begynder at snakke om, hvordan deres lokalsamfund bør/kan se ud i fremtiden. Hermed åbnes muligheden for en global debat på lokalt niveau.

Og der er begyndt at ske noget. Rundt omkring i landets randområder er der etableret 12 såkaldte Lokale Aktionsgrupper, hvor der ydes tilskud til projekter, der opfylder LEADER+ programmets betingelser.

LEADER+ sætter i gang

Endnu er det for tidligt at konkludere på de ca. 80 projekter, der er gået i gang siden medio 2002, men der tegner sig alligevel et klart billede af, at der er en levende og engageret interesse for LEADER+ programmet.

I Sønderjylland f. eks. interesserer en gruppe landmænd sig for en miljøvenlig og energi- og arbejdspladsskabende anvendelse af gylle og andre landbrugsprodukter. LEADER+ har været med til at finansiere de grundlæggende debatter og mindre forundersøgelser omkring dette projekt, og initiativtagerne er nu i gang med at skaffe andre midler til at realisere deres ideer. LEADER+ midlerne er nemlig ikke tænkt

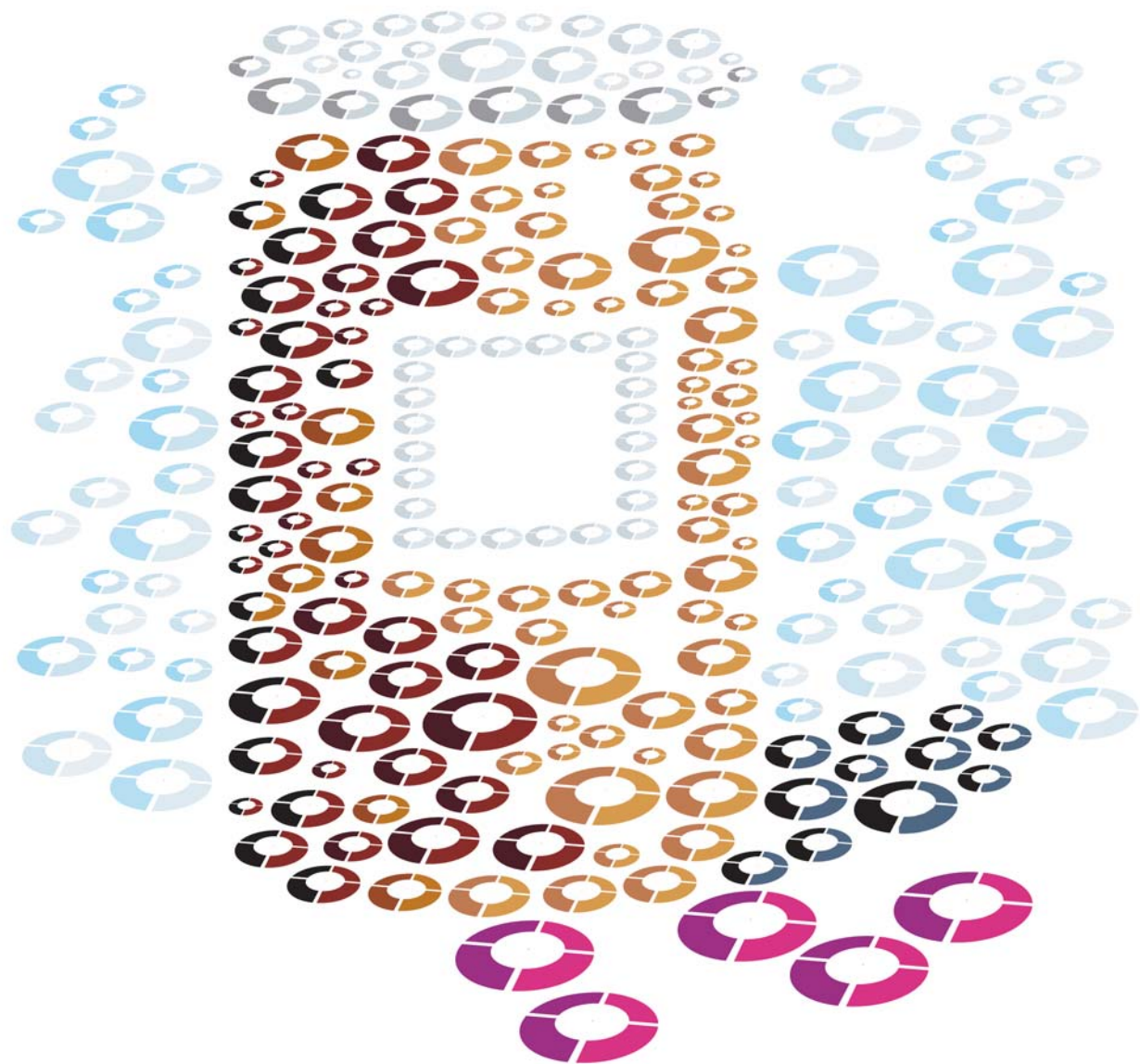
til at gennemføre større projekter, men til at få de interesserede parter til at tage stilling til hvilket potentiale, deres område har på længere sigt samt at tilskynde til iværksættelse af strategier for en integreret bæredygtig udvikling af høj kvalitet.

I LEADER+ Danmark kan vi konstatere, at et bredt, folkelig engagement på sogneniveau allerede er etableret flere steder – og fungerer. Det kan lade sig gøre! Den kommende udfordring er at overføre disse positive erfaringer til andre landdistrikter.

Hermed være ikke sagt, at landdistrikternes problemer alene skal eller kan klares gennem en mobilisering af ”de interesserede parter” i landdistrikterne. Kommuner og amter skal fortsat være med som nøglespillere, og staten kommer til at erkende, at den må endnu mere på banen.

I CFUL arbejdes der løbende på at skaffe viden om, overblik over og dokumentation for landdistrikternes vilkår, ligesom synergi mellem de mange tiltag er et af fokuspunkterne. LEADER+ Danmark er et konkret eksempel på centerets fokusering på inddragelse af de interesserede parter i at skabe visioner for landdistrikternes fremtid.

Læs mere: www.leaderplus.dk

PROJEKTKULTUR ELLER STRATEGISK UDVIKLING ?

Af Michael Svane Jørgensen, seniorkonsulent

Udvikling gennem puljer og projektstøtte kaldes ofte lidt nedsættende for ”Pulje-Danmark”. Hermed antydes til en ofte forvirrende samling småprojekter. Som champignoner vokser de op, men så snart projektstøtten holder op, stopper udviklingen. Projekterne har en vis eksistensberettigelse: de er gode at fotografere til avisen, særligt når borgmesteren holder festtalen ved projektstart. Spørgsmålet er, om de skaber en reel udvikling. Udviklingsstøtten er bestemt til gavn for projektmagere, journalister, fotografer og de bevilgende politikere, mens den befolkning, udviklingen er rettet mod, fastholdes i en falsk forestilling om den reelle udviklings drivkræfter. Projektkultur kan ses som en moderne form for almissekultur.

I den anden ende af skalaen tales om strategisk udvikling, om branding af regioner og om multifunktionelt landbrug. Argumenterne er, at industrisamfundet med dets traditionelle erhverv og sektorinteresser står for fald. I stedet får vi et videnssamfund, hvor evnen til at producere viden, til at

indgå i utraditionelle samarbejder og partnerskaber, viljen til livslang uddannelse og en intelligent markedsføring på et stadig mere globalt marked, kommer mere og mere i fokus.

Udviklingsstøtten gennem ”Pulje-Danmark” må ses som et blandt flere mulige virkemidler for at styrke udviklingen mod videnssamfundet. Den form og den økonomi, som i dag afsættes til udviklingsstøtte, har ikke fundet sin endelige form, men som udviklingsinstrument er den kommet for at blive.

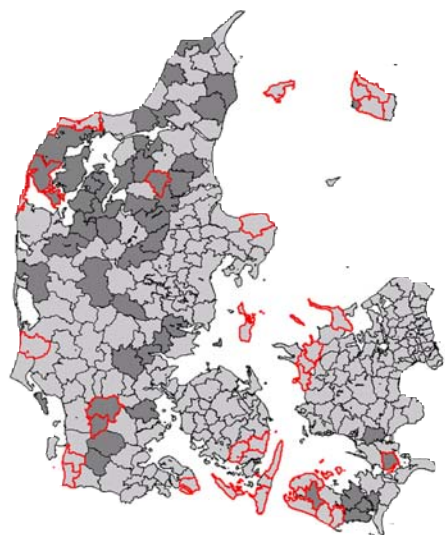
Kortlægning af støtten

I CFUL har vi arbejdet med at kortlægge landdistriktsstøtten. Vi har analyseret fem landdistriktsordninger, nemlig Mål 5B, Leader II, Landdistriktpuljen, Artikel 33 og Artikel 19. Analysen dækker perioden 1996–2001. Vi har undersøgt, hvor støtten gives, hvem der får den, hvad støtten gives til og hvor meget de får. Den information om projektafgørelserne, herunder afslagene,

som er tilgængelig indenfor hvert program, kan, efter en nærmere analyse, tegnes op på et Danmarkskort. Kortene over hver puljes aktiviteter kan derefter sammenlignes med hinanden. Konklusionen er, at de fem ordninger støtter hver sin målgruppe. Der er få overlap mellem grupperne, hovedsageligt i forbindelse med turismeudvikling. Som konsekvens heraf kan vi konstatere, at der er få gengangere, det vil sige personer eller institutioner, der deltager i en eller flere af ordningerne med forskellige projekter samtidig.

Vi har også sammenlignet kortene over ordningerne med kort over den generelle landdistriktsudvikling som de f.eks. fremkommer i den årlige Landdistriktsredegørelse fra regering og Folketing. Kortet nedenfor viser, hvor i landet de såkaldte udkantskommuner befinder sig - dem med en rød streg omkring. De mørkegrå områder er de områder, hvor Artikel 33 udfoldes.

Kigger man nærmere på kortet, viser det sig, at 10 udkantskommuner er dækket af Artikel 33. Tallene viser os at 20,8 % af puljens aktiviteter er faldet indenfor udkantskommunerne og at knap 1/3, nemlig 30,3 % af udkantskommunerne, har fået støtte gennem Artikel 33. Udkantskommunerne udgør 11,9% af de danske

kommuner. Udfra en repræsentativ synsvinkel kan man derfor sige, at udkanterne får, hvad de kan bekomme, i alt fald når det gælder Artikel 33. På den anden side: hvis udgangspunktet ikke er et lige men et ligeligt hensyn, så kan man ikke hævde, at udkanterne får, hvad de skal have.

Den slags kort over "virkelighedens verden", som vi arbejder med i CFUL, og som nedenstående er et eksempel på, er vigtige for at kvalificere den offentlige diskussion om, hvor udviklingsstøtten går hen og dermed også, om støtten fører til projektkultur eller til strategisk udvikling.

Undersøgelsen vil udkomme senere på året.

NÅR ET LOKALSAMFUND VIL NOGET MERE

Af Britt Schak Hansen, forsknings- og udviklingsmedarbejder

”Det, der kan være medvirkende til, at virksomhederne kan blive ved med at køre her er, at det er attraktivt for folk at bo ude i landdistrikterne. Der skal være liv i lokalsamfundet.” (virksomhedsejer)

”Hvis det ikke var fordi vi havde de foreninger, og nogle mennesker der gad at lave sådan et arbejde, så kunne vi lige så godt bo i en opgang et eller andet sted. Så er der ingen grund til at bo her.” (virksomhedsejer)

”57 virksomheder i vores to sogne – kan det virkelig passe?” var den første reaktion fra borgerne i Åle og Linnerup sogne, da resultaterne fra undersøgelsen om iværksætterpotentialerne i deres sogne blev præsenteret på et borgermøde i februar 2003.

Borgerforeningerne i de to sogne havde taget initiativ til undersøgelsen. De var bange for, at udviklingen i deres lokalsamfund gik den forkerte vej. Derfor ønskede de at få undersøgt, hvad de kunne gøre for få iværksættere til at starte virksomhed i

deres lokalsamfund. Borgerforeningerne søgte midler i landdistriktspuljen og fik CFUL til at lave undersøgelsen.

I undersøgelsen findes svaret på, hvorfor lokalbefolkningen blev så overrasket over de mange virksomheder. Selvom borgerne synes, at de kender deres lokalområde, ved de ikke meget om virksomhederne og slet ikke, hvad de beskæftiger sig med. Størstedelen af de lokale virksomheder er nemlig ganske små – 3/4 af dem har mellem 1 og 4 beskæftigede. En del er usynlige for lokalbefolkningen. Ikke fordi de bevidst lever i det skjulte eller prøver at skjule noget for naboerne. Tværtimod, der er tale om virksomheder, der ikke er til gene for naboerne. Men de sælger bare ikke deres produkter eller ydelser i lokalområdet.

De usynlige bånd mellem virksomheder og borgere

Selvom borgerne ikke er særlig bevidste om de lokale virksomheder, spiller mange af dem en rolle i lokalsamfundet. De er ar-

bejdsplads for mange af beboerne, og det er her, borgerne forsynes med lokale serviceydelser og dagligvarer. De lokale virksomheder bidrager desuden med sponsorstøtte til de lokale foreninger.

Men lokalbefolkningen spiller også en vigtig rolle for de lokale virksomheder. De ville ganske enkelt ikke ligge i Åle og Linnerup sogne, hvis der ikke var et aktivt og engageret lokalsamfund, som sikrede, at sognene var attraktive at bo i. Undersøgelsen viser, at de lokale virksomheder er blevet etableret i sognene, fordi virksomhedsejerne bor der. Det er yderst sjældent, at der kommer nogen udefra og starter virksomhed i et lokalsamfund som Åle og Linnerup sogne. Det er blandt de lokale beboere, de kommende iværksættere skal findes.

De fleste iværksættere i sognene har grundlagt deres virksomhed, da de var i 30'erne og efter at have stiftet familie. For dem er det vigtigt, at lokalsamfundet er attraktivt for børnefamilier. Især er det vigtigt, at området er i stand til at levere den nødvendige service til børnefamilier.

Her spiller de lokale foreninger en central rolle. Det er i høj grad dem, som er med til at bevare den lokale skole og opretholde de lokale fritidsaktiviteter. Foreningslivet er

således med til at sikre, at iværksætternes fritidsliv og familieliv kan hænge sammen.

De indledende citater af lokale virksomhedsejere i Åle og Linnerup sogne viser, at det sociale engagement i lokalsamfundet har stor betydning for de lokale virksomheder. Virksomhederne har brug for, at samfundet omkring dem fungerer godt. Lokalsamfundet skal være et attraktivt sted at bo. Her skal være aktive mennesker, som er socialt engagerede i lokalsamfundet. Et sådant samfund er grobund for, at kommende iværksættere og ansatte falder godt til, og for at der kan opstå samarbejde mellem virksomheder og den lokale befolkning.

Gør de lokale bånd stærkere og synlige

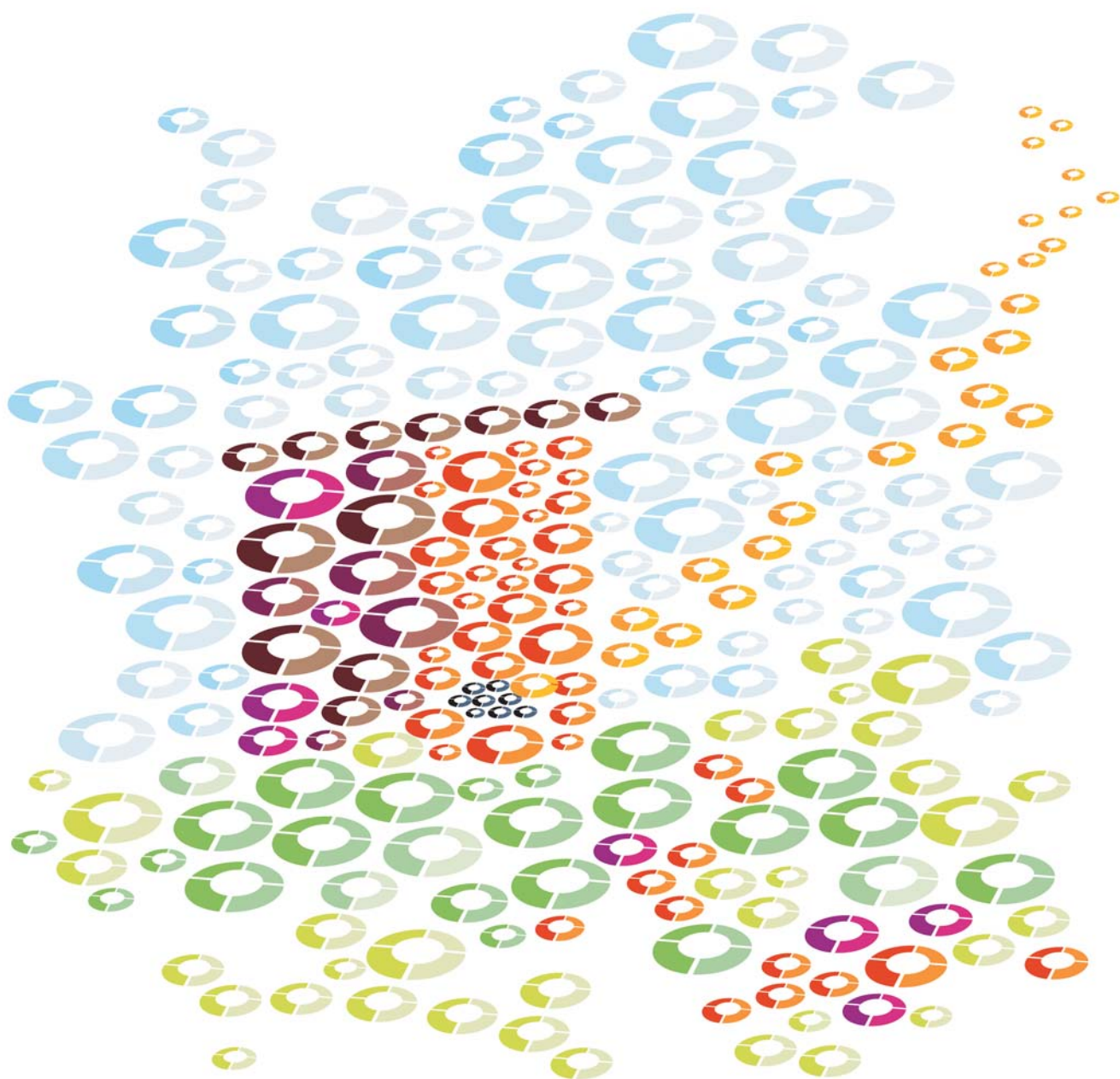
Undersøgelsen i Åle og Linnerup sogne viser, at der i dette lokalsamfund er en god grobund for, at iværksættere kan starte virksomhed, men mulighederne kan forbedres på en række punkter.

Det er vigtigt at forbedre samspillet mellem virksomheder og borgere samt at synliggøre kvaliteterne ved at bo og drive virksomhed i lokalområdet. Der er behov for at skabe en større forståelse for de lokale virksomheders vilkår samt at etablere et godt og åbent samarbejde mellem virksomheder og

lokalbefolkningen. Dette er nødvendigt for at kunne håndtere de interesse modsætninger, der kan opstå mellem erhvervslivet og befolkningen. Lokalbefolkningen er ikke altid enige om, hvilke virksomheder de gerne vil have, og hvor de bør ligge. Det kan der rådes bod på, ved at lokalsamfundet diskuterer og udarbejder en samlet udviklingsplan for deres lokalområde. En oplagt mulighed er, at alle i Åle og Linnerup sogne deltager aktivt i processen ved den kommende kommuneplanrevision, og at de presser på for at sætte landdistriktspolitik på den kommunalpolitiske dagsorden.

Når et lokalsamfund vil noget mere - må lokalbefolkningen og de lokale virksomheder snakke sammen, og alle må tage et ansvar for, at det sker.

Læs mere: Britt Schak Hansen, 2003, Når et lokalsamfund vil noget mere – en undersøgelse af iværksætterpotentialer i Åle og Linnerup Sogne. Arbejdspapir 3/03. CFUL, Esbjerg.

REGIONALE FØDEVARER – EN NY MULIGHED

Af Monica Støye, forsknings- og udviklingsmedarbejder

Dansk bacon og Lurpaksmør. Det har været opskriften på succes for det danske landbrug i mere end 100 år. Der var engang, hvor det at kunne levere store mængder af ens varer med en høj hygiejnisk kvalitet stadig kunne skubbe alle andre konkurrenter af banen. Sådan er det ikke længere.

Nu får vi kamp til stregen og må konkurrere på pris. Det betyder at produktionen må effektiviseres, hvilket dansk landbrug også bryster sig af at være rigtigt gode til. Men den stadig større produktion trækker veksler på miljø og samfund. Den upopulære gylle er et godt eksempel på dette. Diskussionerne om dyrevelfærd et andet.

Effektiviseringerne medfører, at mange selvstændige erhvervsdrivende (det være sig landmænd eller mindre fødevarerhverv i øvrigt) forsvinder ud af erhvervet. Enkelte hager sig dog fast og forsøger at finde en anden vej. En vej der bevæger sig væk fra de store standardiserede mængder frem til det nære og det gode. Fra kvantitet til kvalitet.

Udover at de danskere, som bor på landet, nu må trækkes med gyllen, har vi alle sammen op igennem 1900-tallet vænnet os til at blive spist af med sekundavarerne. Alt det bedste gik til eksport. Danskerne lærte, at mad er noget, man spiser for at blive mæt. Det behøver ikke at smage helt ekstraordinært godt, bare det er billigt.

Madbevidsthed

Forandringen begyndte med Tjæreborgs busser til Harzen. Danskerne fik syn for sagn. Andre steder betalte de dyrt for at spise småt, men godt. Man undredes hele vejen hjem ad de tyske motorveje. Beredvilligheden til at betale mere for maden holdt, lige indtil man stod med tilbudskødet foran sig i køledisken. Men tanken var plantet.

I dag møder den danske turist i Sydeuropa et væld af lokale produkter, som ofte har en EU-mærkning, der verificerer og garanterer, at produktet ganske rigtigt er meget lokalt. Det virker både spændende og eksotisk med

de mange forskellige varianter. Sådan noget møder vi ikke i de hjemlige kølediske - og vingårde har vi heller ikke herhjemme.

Udkantsområder

Danske udkantsområder lever en henglemet tilværelse. Det meste af året er de kun et besværligt halehæng for det driftige Danmark, placeret omkring de større byer.

I nogle få sommermåneder er de udkantsområder, som er så heldige at være udstyret med herlighedsværdier, fyldt med myldrende liv. Men om vinteren står det hele stille igen. De, som ikke lige arbejder i landbruget eller af at klippe de andre, pendler - langt - eller også er de arbejdsløse.

Mens nogle virksomheder flytter deres produktion til mere driftige egne af landet, må landbruget nødvendigvis blive liggende. Gårdsammenlægninger betyder, at produktionen rationaliseres, så der også her bliver brug for færre folk. Turistbranchen forsøger til stadighed at finde på gode ideer, der kan 'forlænge sæsonen', som det så flot hedder. Men skolerne holder stadig deres sommerferie, hvor de plejer, og efteråret sætter som sædvanlig ind i oktober.

Der tegner sig altså et billede af et landbrug med affaldsproblemer, enkelte stædige pro-

ducenter, der vil noget andet, en forbrugergruppe i forandring samt en række døende samfund i udkantsområderne. Billedet indeholder således to negative faktorer og to faktorer med mulighed for udvikling.

Bornholm

På solskinsøen forsøger man at bruge de to faktorer med mulighed for udvikling til at imødegå de to negative faktorer. Bornholm er et navn, som giver forbrugerne en positiv association af sol og sommer. Samtidig besidder øen en bred kreds af iværksættere med skæve vinkler. Over tid har kredsen af iværksættere givet Bornholm ry for at kunne byde på meget fint kunsthåndværk.

De senere år er der blevet arbejdet hårdt for at få opbygget et tilsvarende ry, denne gang indenfor mad. Første skridt har været at få de små lokale producenter samlet i forskellige samarbejdskonstruktioner. Andet skridt har været at bruge disse samarbejdskonstruktioner til at nå den forbrugergruppe, som ser mere på smag og kvalitet end på pris. Det handler især om Bornholms mange turister, men også om forbrugerne i København. Sådanne initiativer tilfører et udkantsområde som Bornholm nye kræfter og ny energi til endnu flere sprudlende ideer.

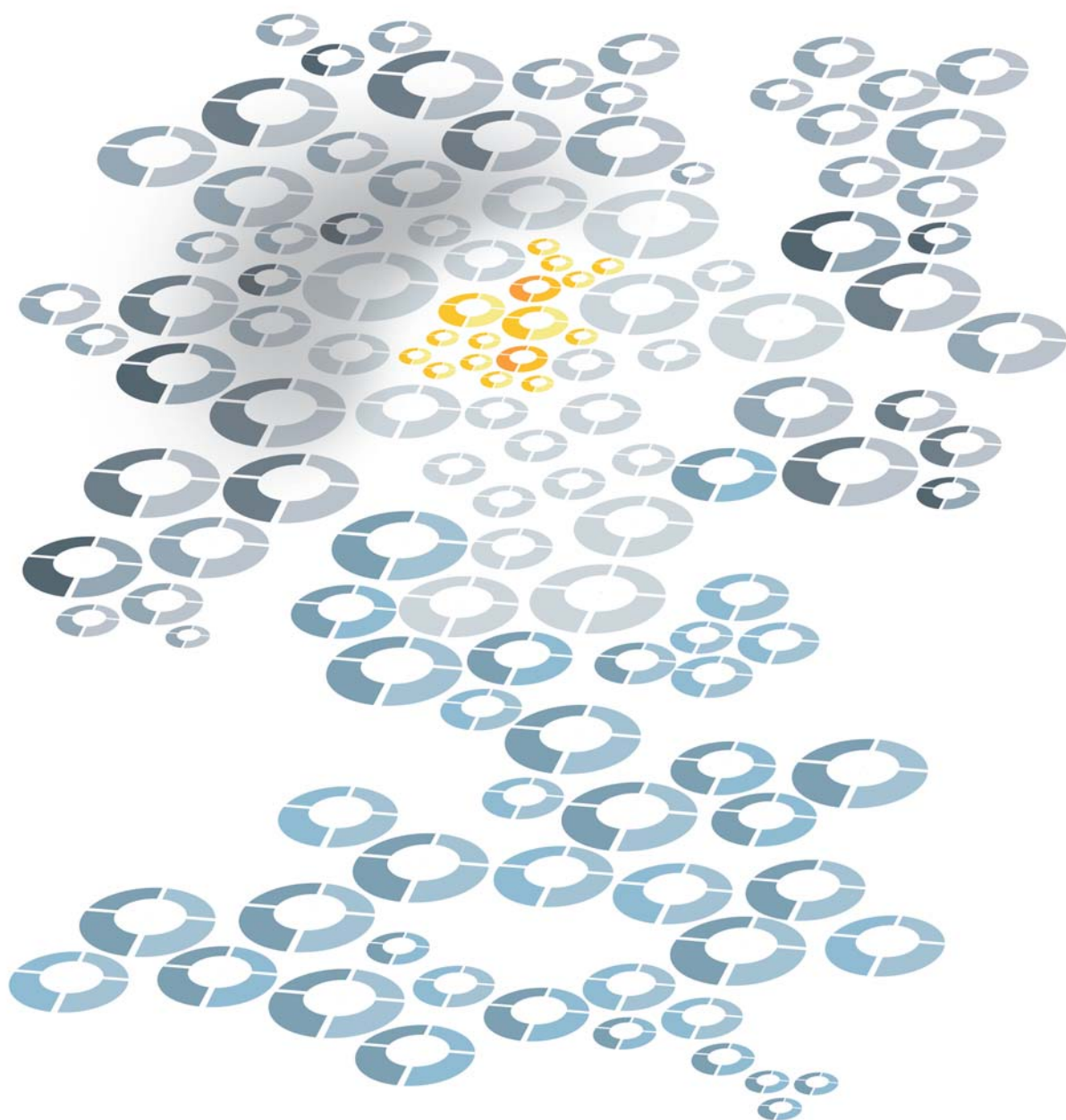
At vende en udvikling

Rundt omkring i Danmarks landdistrikter befinder der sig mange andre små producenter, som har valgt at vende den industrielle masseproduktion ryggen og i stedet satse på håndværket og den gode kvalitet. Men det danske samfund er som helhed indrettet på storproduktion med eksport af de bedste produkter for øje. Lokalt gøres der kun sjældent en indsats for at hjælpe de lokale producenter eller for at markedsføre dem som et aktiv. Producenterne står derfor ofte alene overfor de store monopolvirksomheder og supermarkeds kæder.

Alt i alt giver det denne gruppe producenter meget vanskelige udviklingsvilkår. At det er muligt at organisere en produktion i de danske landdistrikter på en ny måde bevises dog til stadighed af bornholmerne og af de mange spændende initiativer, der er i gang i vore nærmeste nabolande.

Hvis de kan – så kan vi også.

Resultater fra projektet udkommer senere på året.

PROJEKTMAGERNE MÅ IKKE STÅ ALENE

Af Annette Aa. Thuesen og Pia Heike Johansen, forsknings- og udviklingsmedarbejdere

Ildsjælenes indsats i de danske landdistrikter er stor og væsentlig. Men de har brug for opbakning og støtte fra kommunerne og staten. Ellers løber projekterne ud i sandet og ildsjælene brænder ud.

”Sdr. Hygum vil være årets landsby”, ”Landsbybutik på finansloven”, ”Branderup vil sikre en udvikling”. Overskrifter som disse præger en lang række artikler i lokalaviser i Danmark i disse år. I artiklerne kan man læse om nogle af de mange aktiviteter, der foregår i de små lokalsamfund i Danmark.

Der er et væld af aktiviteter i gang overalt. Mange landsbyer har på eget initiativ taget kampen op for at bevare deres lokalsamfund og de værdier, det traditionelt har bygget på. For et udsnit af aktiviteterne gælder, at de har opnået støtte fra forskellige puljer og fonde til at gennemføre deres ideer.

Lokale projektmagere ser ofte opbygningen af fællesskaber som en løsning på lokale

sociale og økonomiske problemer. Strategierne for at nå deres mål er forskellige og afspejler ofte lokale traditioner og lokal kultur. Dermed afspejler de også de mangesidede kvaliteter, der er at finde på landet i Danmark.

Landsbykontorer og udviklingsplaner

Borgerforeningen i Vrads syd for Silkeborg har valgt at satse på at få opbygget et landsbykontor. Kontoret er placeret på 1.salen over den lokale købmandsbutik, og skal på den måde blive et naturligt mødested for landsbyens borgere. Noget lignende er i gang i Lindeballe ved Give og St. Brøndum ved Skørping. Her forsøger projektmagere at koble det økonomiske og det sociale i driften af lokale købmandsbutikker ved at indrette it-caféer og kunstudstillinger i butikslokalerne. I et par af landsbyerne er de lokale også gået i gang med at lave teltpladser for bedre at kunne tiltrække turister.

I Bøvling syd for Lemvig har en gruppe omkring Borgerforeningen sluttet sig sam-

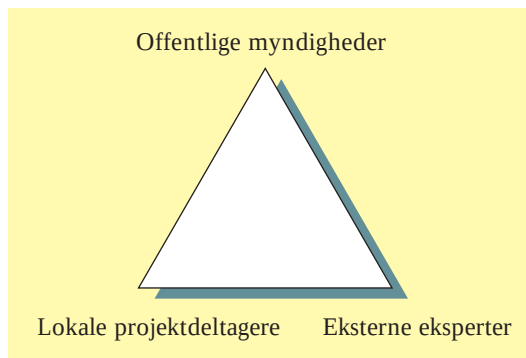
men i et projekt med det formål at få afdækket de lokales holdning til sognets udvikling frem til år 2010. Elementerne i projektet er en spørgeskemaundersøgelse, et Åben Landsby arrangement, en temadag og nedsættelse af en lang række arbejdsgrupper. Arbejdsgrupperne skal stå for den praktiske gennemførelse af konkrete ideer. Et tilsvarende projekt med navnet Vision 2010 bliver gennemført i de to nabobyer Trustrup og Lyngby på Djursland.

Oprettelse af hjemmesider er et centralt element for mange landsbyprojekter. Hjemmesiderne har to funktioner. De skal både tjene som en slags lokalblad indadtil i landsbyerne, men også som et udstillingsvindue udadtil overfor eventuelle tilflyttere. En stor del af de ovennævnte landsbyer har egne hjemmesider, og der er mange flere derude.

Den nødvendige trekant

Det er opløftende at iagttage alle disse ildsjæle, der på forskellig måde kæmper for at fastholde og udvikle deres landsbymiljø. Det rejser imidlertid også nogle spørgsmål. Hvor længe kan de holde til at trække læsset? I hvor høj grad bliver en bred deltagelse sikret, når det alene lægges ud til "Tordenskjolds soldater" at løfte opgaverne? Og hvad sker der, når projektmidlerne er opbrugt?

Den norske landdistriktsforsker Reidar Almås mener, at der skal ske et samarbejde mellem flere parter for, at man kan opnå succes i lokalt udviklingsarbejde. Han taler om "Den nødvendige trekant", som symboliserer samarbejde mellem lokale projektdeltagere, offentlige myndigheder og eksterne eksperter. Hvis ikke der foregår et samarbejde mellem disse tre parter, vil et projekt før eller siden gå i stå. Og derfor skal landdistriktsudvikling gennemføres med øje for nødvendigheden af alle tre hjørner i trekanten.

Den nødvendige trekant

Sagt med andre ord kan lokale projektmageres indsats ikke stå alene. De lokale ideer skal udvikles med tanke for ideer udefra og i sparring med de offentlige myndigheder, som oftest kommunen. Først da vil projekterne blive levedygtige på sigt.

Det stiller krav til de statslige myndigheder om at have øje for en helhedsorienteret og langsigtet indsats i deres støtte til projekter i landdistrikterne. Ligesom det stiller krav til de lokale myndigheder om at værdsætte og bakke op omkring projekterne. De mange projekter skal altså ses som et meget

positivt bidrag til udviklingen i landsbyerne og ikke som en mulighed for kommunerne for at slække på serviceniveauet i landsbyerne. Snarere tværtimod.

Resultater fra flere undersøgelser inden for temaet vil blive udgivet løbende.

IVÆRKSÆTTERE TRÆKKER DANMARK SKÆVERE

Af Hanne W. Tanvig, centerleder

En betingelse for at der skabes nye erhverv er, at nogen gør det. Derfor er iværksætterne interessante. I mange år har vi hørt, at der er mange iværksættere i landdistrikterne, fordi selvstændighedstrangen er særlig stor her, mens byernes lønmodtagerkultur ikke skaber iværksættere. Sådan var det bare ikke i 1990'erne, og sådan har det måske aldrig været.

I 1990'erne var iværksætterkulturens højborg nemlig de allerstørste byer og alt tyder på, at den tendens fortsætter i disse år. For hver 10.000 indbyggere blev der fx i 1998 skabt 37 iværksættervirksomheder i de store byer. I landdistrikterne var tallet 21 og i de mellemstore byer også 21. *Se tabel 1.*

Men det er forskelligt fra landsdel til landsdel, hvor mange iværksættere der findes. I landets vækstområder, A-Danmark, er der nemlig flere iværksættere i forhold til befolkningstallet end i udkantsområderne, B-Danmark. Som yderpunkter kan vi se Frederiksborg Amt som topscorer med 30 iværksættere pr. 10.000 indbyggere og Ringkøbing Amt som bundscorer med 15 iværksættere pr. 10.000 indbyggere. Nok så interessant er dog, at det er byerne, der trækker Ringkøbing Amt ned. I landdistrikterne ser det altså ikke helt så sort ud, der er bare ikke så mange mennesker at gøre godt med. I Frederiksborg Amt er der endda flere iværksættere i landdistrikterne end i byerne, igen set i forhold til befolkningstal. *Se tabel 2.*

Tabel 1 Iværksætterraten (antal iværksættere pr. 1000 indbyggere) i forskellige typer områder, 1990, 1998 og 1999

	Land-distrikter	Byer < 150.000	Byer > 150.000	I alt
1990	1,6	2,4	4,4	2,9
1998	2,1	2,1	3,7	2,4
1999	2,4	2,3	3,9	2,5
Kilde: Danmarks Statistik, Iværksætterdatabase				

Tabel 2 Iværksætterraten i de fire amter (antal iværksættere pr. 1000 indbyggere), 1998, og i Ribe og Ringkøbing Amter, 1990

	Landdistrikter		Byer < 150.000		I alt	
	1990	1998	1990	1998	1990	1998
Ribe Amt	1,6	2,0	2,5	1,8	2,4	1,8
Ringkøbing Amt	1,7	1,5	2,7	1,5	2,4	1,5
Vejle Amt		2,5		2,1		2,1
Frederiksborg Amt		3,6		2,9		3,0
Kilde: Danmarks Statistik, Iværksætterdatabase						

Disse mønstre viser, at der er en større underskov af nye virksomheder på vej i den del af Danmark, der i forvejen er i vækst end i den del, der er i tilbagegang.

Iværksættere er spejlbilleder

Når vi derefter ser på, hvad iværksætterne laver og den baggrund, de har for det, bliver billedet af en erhvervsmæssig skævvridning endnu stærkere. Det store væksterhverv "forretningsservice" er så afgjort det, som de fleste iværksættere arbejder inden for. Men det gælder især i de store byer og i A-Danmark. I B-Danmark er der mange, som etablerer sig inden for de mere almindelige brancher som fx bygge- og anlæg, industri og detailhandel – erhverv, der er forholdsvis flest af i forvejen.

Der er ikke så mange af landdistrikternes iværksættere, der har en høj uddannelse, som blandt iværksætterne i byerne. Landdistrikts-iværksætterne er også noget ældre end iværksættere i byerne. I landdistrikterne er der desuden en større tendens til, at kvinder etablerer sig som iværksættere, hvilket utvivlsomt har noget med landbrugserhvervets overvægt af mandlig arbejdskraft at gøre. En bedre evne til at overleve præger dog også landdistrikternes iværksættere.

Landdistrikternes iværksættere tæller altså ikke af så meget og kan langt fra udfylde hullet af manglende arbejdspladser i landdistrikterne. Sammenlignet med de mellemstore byer er de dog ikke helt på hælene. Men landdistrikternes iværksættere er ikke præget af de ny væksterhverv, uddannelser og dynamik. Om det er selvstændighedstrangen eller simpel nødvendighed, der gør sig gældende, så er iværksætterkulturen dog stadig til stede.

Behov for gulerødder

Når iværksættere i den grad er spejlbilleder af deres omgivende samfund, kan det være svært at forestille sig, hvordan man kan påvirke dem. Ikke desto mindre er der god grund til at interessere sig for, hvordan iværksætterne kan styrkes i udkantsområderne, hvis der skal ske en bedre erhvervsmæssig udvikling. For der er ikke meget, som tyder på, at der vil flytte nye, etablerede virksomheder til - der er tværtimod tendens til en øget fraflytning.

At få flere iværksættere til at interessere sig for at skabe arbejdspladser kan måske opnås ved at give dem en særlig støtte, både i økonomisk forstand og ved at støtte dem fagligt og kompetencemæssigt. Man kan lære at sætte spændende virksomheder i gang – det er ikke noget, man er født til.

I landdistrikterne er der mange erhvervs-
mæssige muligheder, fx inden for anven-
delse af biomasse til nye produkter og i
konceptet lokale kvalitetsprodukter, foru-
den de mange nye typer services, der i prin-
cippet kan ligge overalt. Der findes allerede
mange spændende lokaler og en befolk-

ning, som vil hilse iværksætterne mere end
velkommen.

*Læs mere i. Hanne W. Tanvig, 2003, Myten
om de mange iværksættere i landdistrikter.
Arbejdsrapport 4/03. CFUL, Esbjerg*

NYE OPGAVER VINKER FORUDE

Der er nok at tage fat på i de danske landdistrikter. Meget er i gang og mange interesserer sig for det. Ser vi hen over de forskellige bidrag i det foregående, handler problemerne især om erhvervsudvikling eller mangel på samme. Mulighederne for flere nye erhverv og arbejdspladser burde teoretisk set være til stede. Men befolkningen i landdistrikterne er mere interesseret i andre vigtige forhold i dagliglivet eller i fritidslivet i områderne.

Det fører til flere spørgsmål, fx:

- Skal og kan landdistrikterne, specielt i udkantsområderne, udvikle sig uden tilgang af nye erhverv?
- Er der andre end de lokale, som gør noget for erhvervsudviklingen dér?
- Hvis folk lokalt selv skal stå for det, hvordan skal det så blive muligt?
- Hvad er det for nye erhverv, det kunne handle om?

Her i CFUL har vi taget hul på nogle af de spørgsmål og vil få mere at byde på i 2003. Vi tror selv, det handler om at sprede viden, skabe motivation og lære mere – og at bruge de ressourcer, der nu engang er til stede i de berørte områder, men på en anden måde. Det bestående erhvervsliv, herunder landbruget, skal også involveres. Landdistriktspolitikken med dens forskellige støtteordninger bør indrettes mere end nu til det formål. Vi arbejder også på at finde og synliggøre eksempler på, at udviklingen kan vendes.

Hvis du har kommentarer til den diagnose og/eller forslag til, hvordan vi sammen kommer videre, hører vi gerne fra dig.

Du kan læse mere om os og hvilke aktiviteter, vi nu arbejder med, på www.cful.dk

Hanne Tanvig
Centerleder

Center for Forskning og
Udvikling i Landdistrikter
Niels Bohrs Vej 9
6700 Esbjerg

Tlf.: 65 50 41 46
Fax: 65 50 41 97
www.cful.dk

Redaktion: Hanne W. Tanvig

Journalistisk redigering:
Anita Lillevang

Lay-out og illustrationer:
Gerhard Hammel
Freelance AD & Koncept

Tryk:
Rosendahls Bogtrykkeri

ISBN: 87-91304-04-0

© Center for Forskning og
Udvikling i Landdistrikter

Maj 2003

Udgivet med støtte fra

TUBORGFONDET

”Landdistrikter i Danmark – i nye tider” er et led i debatten om samme. De fleste har et blødt punkt, når der tales om landdistrikterne. Men hvad sker der egentlig i landdistrikterne, og hvad burde der ske? Vi fra CFUL har ikke svaret, men vi vil gerne i dialog om det. Vi har valgt at lægge ud med nogle små artikler, der hver især har rod i vores daglige arbejde. Debatbogen henvender sig til alle, der er interesseret i de danske landdistrikter og deres fremtid.

CENTER FOR
FORSKNING OG UDVIKLING
I LANDDISTRIKTER

Niels Bohrs Vej 9 • 6700 Esbjerg
www.cful.dk